

УДК 377.018.48

РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ В РОЗВИТКУ КУЛЬТУРОТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА

Ніколаєску Інна Олександрівна
м.Черкаси

У статті визначено теоретичні основи проблеми розвитку культуротворчої особистості педагога в системі післядипломної освіти. Уточнено сутність понять "культура", "творчість", "культурологічний підхід", сформульовано авторську дефініцію "культуротворча особистість педагога". Обґрунтовано доцільність застосування культурологічного підходу в навчальному процесі інститутів післядипломної освіти. Розкрито культурологічну спрямованість застосування навчально-методичного комплексу, який сприяє розвитку культуротворчої особистості педагога в системі післядипломної освіти.

Ключові слова: культура, культурологічний підхід, культуротворча особистість педагога, післядипломна освіта, творчість.

Характерною ознакою сьогодення постають зміни у всіх сферах життєдіяльності людини, а активне засвоєння культурних цінностей ставлять перед нею проблему вибору і самовизначення в особистих цінностях, культурі, місця в суспільно-професійному житті. За цих умов освіта є одним із головних рушіїв прогресу і вчитель, як носій загальнолюдських і суспільних цінностей, як транслятор надбань культури минулого і творець культури майбутнього, привертає особливу увагу всього наукового світу.

У культурі вчителя, особливо в професійно-педагогічній культурі, виявляється соціокультурний, інтелектуальний, моральний потенціал педагога, тому змінюються й підходи до розуміння сутності педагогічного процесу в системі післядипломної освіти. У державних документах про освіту зазначається, що "...роль учителя полягає не лише в тому, щоб забезпечити трансляцію знань, але і бути носієм культури і загальнолюдських цінностей" [7], а пріоритетними напрямками освіти є ви-

ховання людини, яка з повагою ставиться до культури народів світу.

Професійна діяльність сучасного педагога посідає особливе місце серед інших сфер діяльності людини, а тому зважаючи на це, науковці чимало уваги приділяють проблемам підготовки та перепідготовки вчителя в закладах післядипломної освіти (Н. Білик, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, Н. Калініченко, С. Крисюк, А. Кузьмінський, В. Луговий, В. Майборода, Н. Протасова, Н. Чепурна та ін.); теоретичного аналізу і обґрунтування механізмів ставновлення вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності (Г. Аксьонова, Р. Асадуллін, Є. Волкова, Н. Григорєва, В. Жорнова, Н. Нікітіна, Н. Соловійова та ін.); формування його загальної та професійно-педагогічної культури (М. Віленський, В. Гриньова, Є. Гришин, О. Кисельова, Т. Левашова, А. Мудрик, В. Садова, І. Смирнов, О. Ходусов та ін.); різним аспектам індивідуально-творчого розвитку та інноваційного потенціалу педагогічного працівника (І. Богданова, Н. Кічук, Л. Кондрашова, З. Курлянд, А. Линенко, Н.Мажар, Н. Посталюк, Т. Руденко, О. Цокур та ін.).

Однак у психолого-педагогічній літературі, присвяченій актуальним питанням методології післядипломної освіти та проблемам педагогічної культури вчителя, відсутня чітка концепція розуміння ролі інститутів післядипломної освіти в розвитку культуротворчої особистості педагога, недостатність дослідження застосування в навчальному процесі зазначених закладів культурологічного підходу.

Метою статті є теоретичне осмислення ролі інститутів післядипломної освіти в розвитку культуротворчої особистості сучасного педагога.

Одним із головних напрямів розвитку післядипломної освіти постає пошук методологічних засад, які дозволяють досліджувати нові проблеми в галузі педагогіки та сприяють

олюдненню знань і практичних здобутків, становленню самостійної і творчої особистості вчителя, розвитку й удосконаленню його загальної і професійної культури. В якості такої методологічної основи виступає культурологічний підхід, який ґрунтується на загальнофілософському розумінні культури. Значний інтерес для нашого дослідження становлять наукові розвідки І. Ісаєва, який вважає цей важливий методологічний підхід науковою платформою для реалізації педагогом у своїй професійній діяльності культуротворчих функцій навчання та виховання. Дослідник трактує культурологічний підхід як сукупність теоретико-методологічних положень і організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на створення умов щодо засвоєння і трансляції педагогічних цінностей і технологій, які забезпечують творчу самореалізацію особистості педагога в його професійній діяльності [6, с 6].

На думку багатьох дослідників [2; 5; 6] сутність культурологічного підходу є: визнання особистості як вищої цінності, здатної реалізувати культурно-етнічні ідеї у педагогічному процесі; взаєморозуміння та взаємодовіра учасників різних культур педагогічного процесу; орієнтація студентів в естетичних, моральних, екологічних, правових, професійних та інших цінностях; індивідуалізація процесів оволодіння культурою та створення елементів культури в процесі навчання та виховання.

Застосування в навчальному процесі закладів післядипломиної освіти культурологічного підходу обумовлюється тим, що в сучасних умовах конкурентноспроможним ресурсом учителя є не лише спеціальні знання, засвоєні технології навчання та виховання, але й логічно виражена загальна й професійно-педагогічна культура, яка забезпечує особистісний розвиток педагога, вихід за межі нормативної професійної діяльності, здатність створювати та передавати учням систему цінностей. Тому головним системостворюючим фактором становлення педагога як компетентного спеціаліста на основі застосування культурологічного підходу є розвиток його культуротворчої особистості.

Визначення поняття культуротворчості неможливе без ґрунтовного теоретико-методологічного аналізу цього явища, з'ясування сутності і структури цього феномена. Це положення актуалізує необхідність розкриття сутності таких базових понять, як „культура“ та „творчість“.

Культура – це міждисциплінарне, загальнотеоретичне поняття, яке охоплює різні сфери знань. Існує понад 300 визначень цієї дефініції. ЮНЕСКО трактує культуру як сукупність ідеалів, цінностей, вірувань, відносин між людьми, норм поведінки, етикету, які характерні для певного етносу. Культура розглядається і як історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, який проявляється у типах і формах організації життєдіяльності людей, у їх взаємовідносинах, а також у створюваних ними матеріальних і духовних цінностях [3, с.276-277]; як сукупність створених людьми наукових, суспільних, артистичних і технічних цінностей, а також процес творення цих цінностей [6]; систему програм людської діяльності, поведінки і спілкування людини для зміни та удосконалення суспільного життя в усіх його виявах [4, с.439].

Таким чином, культуру можемо розглядати як сукупність матеріальних та духовних цінностей; як специфічний спосіб людської діяльності та як процес творчої самореалізації особистості.

Носіями культури є не лише соціальні спільноти, а й людські індивіди, точніше – особистості. Індивід є особистістю у тій мірі, у якій він залучений до культури. Особистість функціонує у культурному середовищі як носій і як суб'єкт культури. З огляду на це, доцільно вести мову про культуру особистості – комплекс знань, цінностей, вірувань, моралі, традицій, звичаїв, а також звичок, навичок і здібностей, які людина засвоїла як член спільноти. Культура особистості як система має різні підсистеми: моральну, духовну, естетичну, правову, професійну культуру особистості тощо та зорієнтована не на користь, а на самоцінність

людини як унікальності, як особистості, як єдиного джерела продуктивного діяння. Ось чому вся система освіти, відповідно до змістовності функціонування сучасної культури, повинна бути підпорядкована вихованню висококультурної та високоосвіченої особистості. Школі в цьому випадку відводиться роль формування «учня культури», здатного не лише працювати зі знаннями, а й осмислювати те, що в них відображено, мислити по новому, працювати з надбаннями інших культур. Сформувавши такого учня здатний лише педагог з високою професійно-педагогічною культурою, якого характеризує [1]:

- пошана гідності іншої людини, вихованця, який навчається, і збереження власної гідності в різноманітних ситуаціях соціальної взаємодії (побутового, професійного, спільного), тобто культура особистості, саморегуляції;

- адекватність (зовнішній вигляд, манера поведінки, спілкування) у ситуаціях побутової, професійної, суспільної взаємодії, тобто культура побути, праці, відпочинку, здорового способу життя, спілкування;

- дотримання етно-соціокультурних традицій, звичаїв, норм, етикету в моно- і мультикультурній взаємодії, тобто культура нормативної поведінки, етикету, відносин, соціальної взаємодії у полікультурному просторі;

- актуальна готовність використання індивідуального фонду знань (гуманітарних, природничонаукових, економічних, політичних, правових тощо), сформованої змістом професійної підготовки в процесі вирішення завдань соціальної взаємодії, тобто культура інтелекту;

- усталена потреба задоволення і продовження особистого соціокультурного (етичного, інтелектуального, естетичного тощо), розвитку і саморозвитку, тобто культура саморегуляції, особистого самовизначення;

- орієнтування в основних ціннісно-сміслових домінантах сучасного світу, країни, суспільства; збереження культурного життя світу, країни (живопис, музика, література, архітектура тощо), тобто загальноцивілізаційна культура;

- соціальна відповідальність за себе, за благополуччя інших, тобто культура соціального буття.

Культура має особистісно-творчу природу. У сучасній психолого-педагогічній літературі творчість визначається як діяльність, яка породжує щось нове, раніше невідоме на основі осмислення вже нагромадженого досвіду та формування нових комбінацій знань, вмінь, навичок. Наприклад, В.Цапок, досліджуючи філософські аспекти творчості, стверджує, що творчість сприяє розвитку особистості, її самореалізації в процесі створення матеріальних і духовних цінностей [9, с. 7].

Безперечним є той факт, що сучасному педагогу з високою професійно-педагогічною культурою має відповідати еталон найвищого рівня педагогічної творчості. Я. Коменський називав такого педагога “сонцем” для своїх “учнів-зірочок”, В. Сухомлинський – “справжнім вихователем”, який віддає дітям своє серце, Д. Холланд – інтелектуальним, А. Тауш, Р. Тауш – “творчим”, “дослідницьким”, “винахідницьким”.

У взаємодії вчителя та учнів творчість виконує очищувальну роботу, чим створює можливість для досягнення справжнього знання, а творча особистість педагога характеризується усвідомленням творчості у професійній праці на рівні переконання, спрямованістю на творчість, інтелектуально-пошуковою активністю.

Варто зазначити, що творча особистість педагога – це креативна особистість (особистість, що має внутрішні передумови творчої активності), яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють дослідженню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності.

Сучасного педагога з “високою” професійно-педагогічною культурою, а отже, відповідним рівнем педагогічної творчості, характеризують наступні риси: індивідуальність у розумінні “не

стільки залученість індивіда до системи суспільних відносин, скільки його виділеність”; любить дітей, захищає їхні права та інтереси, виявляє повагу до кожного школяра як особистості, має авторитет серед учнів і батьків; кожну дитину вважає неповторною, зі своїм унікальним смыслом життя, тому не “формує” чи “впливає”, а співпрацює й фасилітує, веде діалог; уміє самостійно добирати й виробляти оригінальні технології взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу; творчо підходить до навчання та виховання, має індивідуальний педагогічний почерк, постійно експериментує, створює нові зразки педагогічної практики; має унікальну комбінацію особистісних якостей та позитивну “Я-концепцію”; здатний до надзвичайної реалізації свого творчого потенціалу та понад нормованої активності, істинною педагогічною творчістю вважає не лише нові авторські напрями роботи, творення педагогічної культури, а реальне творення власної особистості; займається професійною самоосвітою та самовихованням, є взірцем культурної людини [8, с. 7].

Отже, підсумовуюче вище зазначене, потрактуємо термінолексему “культуросотворча особистість педагога” як інтегративну характеристику фахівця, який активує систему індивідуально-професійних якостей та сприяє проектуванню загальної культури в сферу власної педагогічної діяльності на основі використання творчого підходу.

Безперечно, культура, професійно-педагогічна культура, культурологічність та культуросотворчість не з’являються спонтанно. Їхня поява має об’єктивно-суб’єктивну зумовленість, спирається як на зовнішні, так і внутрішні чинники, визначається тим досвідом, який пов’язаний з процесом пізнання та примноження загальнолюдського досвіду. Саме тому актуальним є питання розвитку культуросотворчої особистості вчителя в системі післядипломної освіти.

Культурологічна перепідготовка в системі післядипломної освіти, у процесі якої здійснюється розвиток культуросотворчої особистості педагога, полягає в тому, щоб спонукати вчителя, як основного цінителя і творця культурноосвітніх цінностей до розвитку себе в культурі “на основі створення цілісної системи умов: єдності змісту, форм, засобів і методів освіти, де відбувається духовний розвиток і виховання людини культури і моральності, спрямованої на пошук шляхів засвоєння і передавання культуросотворчого досвіду людства підрастаючому поколінню” [5, с. 14].

Виходячи з цього, вважаємо, що завданнями інститутів післядипломної освіти, які сприяють розвитку культуросотворчої особистості педагога, мають бути: розвиток професійно-педагогічної, методичної, екологічної, методологічної, духовної культур; застосування культуросотворчих форм і методів навчання, які дозволяють розвивати культуру професійного мислення та досягати певного рівня професіоналізму шляхом логічності висловлення думки, правильній побудові системи суджень і умовиводів тощо; удосконалення методологій і методик пізнавальної діяльності в галузях: філософії освіти, психології, культурології, акмеології, аксіології, соціології, антропології й інших обов’язкових і фахових дисциплін; урізноманітнення форм і методів підготовки педагогів, спрямованих на оволодіння різноманітними технологіями навчання і виховання: діалогу культур, суб’єкт-суб’єктних відносин, рольових і ділових ігор у процесі навчання, тренінгових методик, спрямованих на оптимізацію комунікативної взаємодії педагога, а також методик саморегуляції, самокорекції, самодіагностики, конструювання нових педагогічних форм і методів навчання.

Для реалізації вище зазначених завдань, які сприяють розвитку культуросотворчої особистості педагога, у курсовий та міжкурсний період інституту післядипломної освіти здійснюють комплекс навчально-методичних та організаційних заходів, а саме:

– залучення слухачів курсів підвищення кваліфікації до науково-дослідної діяльності, результати якої відбиваються в

таких формах, як-от: науковий звіт (реферат, доповідь, виступ на семінарі чи конференції) з проблеми дослідження; введення в практику комплексу дидактичних матеріалів; апробація в інноваційному режимі ідей учителів-новаторів; створення авторської методики, технології; реалізація положень концепції на основі розробки й апробації авторської програми, навчального посібника; узагальнення власного досвіду, систематизація і опис методичних прийомів, використаних форм і методів роботи; стаття в періодичному виданні з проблеми; методичні рекомендації для вчителів і учнів; участь у проектній діяльності; комп’ютерна презентація результатів дослідження для впровадження в досвід роботи інших колег тощо;

– участь у науково-експериментальній роботі навчального закладу, у якій педагоги закладу разом з учнівським колективом науково та креативно підходять до вирішення проблеми й апробування її під час здійснення практичної діяльності;

– участь у Фестивалі педагогічних інновацій та виставках передового педагогічного досвіду, які сприяють оприлюдненню педагогом власних науково-методичних розробок, експериментальних програм, презентації перспективного педагогічного досвіду тощо;

– участь в Інтернет заходах (семінари, конференції, клуби, школи, майстерні тощо), які сприяють самореалізації власного творчого потенціалу, відображають можливості педагога в повній мірі презентувати свої можливості та застосовувати їх у процесі продуктивної діяльності. Самореалізація педагогом власного особистісного та професійного потенціалу має різні форми прояву: розкриття свого творчого потенціалу під час практичної діяльності, наполегливість у здійсненні життєвих та професійних планів, умінні відстоювати власну позицію;

– участь у колективних та групових інноваційних формах роботи, які дають можливість формувати та розвивати корпоративну культуру педагогічного працівника (співпраця у творчих групах, науково-дослідній діяльності, організація консультативно-методичних груп, педагогічні чи психологічні тренінги, участь у чатах, форумах щодо розробки актуальних проблем, методичних фестивалів, панорамах, презентаціях, у діяльності Шкіл (Школа молодого вчителя, Школа передового педагогічного досвіду, Школа професійної майстерності, Школа молодого методиста), методичних дискусіях, методичних аукціонах, методичних діалогах, проблемних столах, педагогічних консилиумах тощо);

– розробка власної самопрезентації, укладання творчого портфоліо вчителя – колекція власної бази кращих сценаріїв уроків, цікавих прийомів, знахідок, засобів наочності, дидактичних матеріалів, продуктивних педагогічних технологій, що відображають зусилля вчителя, успіхи або досягнення з тієї чи іншої проблеми, індивідуальну творчу тему;

– підвищення загальноосвітнього й культурного рівнів: відвідування кінотеатрів, театрів, музеїв, виставок, читання літератури, преси; знайомство й спілкування з цікавими людьми, творчими особистостями, колегами-однодумцями; наявність хобі тощо.

Вважаємо, що саме окреслений нами навально-методичний комплекс сприяє розвитку культуросотворчої особистості педагога та дозволяє оцінити стан готовності педагога до здійснення професійної діяльності в навчальному закладу на основі застосування культурологічного підходу.

Наш попередній аналіз заявленої проблеми засвідчує, що освіта взагалі, а післядипломна освіта зокрема, є частиною культури, яка сприяє збереженню та розвитку останньої через особистість. Застосування культурологічного підходу в діяльності закладів післядипломної освіти забезпечує виявлення унікальності кожного учасника педагогічного процесу як носія певної культури та суспільнозначимих цінностей, сприяє розвитку й удосконаленню культуросотворчої особистості сучасного педагога. Підсумовуючи, зазначимо, що проведені нами дослідження з цього питання не вичерпують усіх аспектів щодо його

вирішення. Культуротворча особистість педагога має складну цілісність та структуру природу, різні механізми її функціонування та прояву. Ці аспекти окресленої проблеми розглядаються в подальших наших дослідженнях.

Література і джерела

1. Бондаревская Е. В. Теория и практика личностно-ориентированного образования / Е. В. Бондаревская. – Ростов-на-Дону, 2000. – 352 с.
2. Гайсина Г. И. Культурологический подход в теории и практике педагогического образования : автореф. дис. на соискание науч. степени доктора. филос. наук : спец. 19.00.13 “Философская антропология и философия культуры” / Г. И. Гайсина. – М., 2002. – 37 с.
3. Гасанов З. Т. Педагогіка міжнародного спілкування : Навчальний посібник / З. Т. Гасанов. – Махачкала, 1999. – 390 с.
4. Енциклопедія освіти /Акад.пед.наук; гол.ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Иванова Т. В. Культурологический подход в формировании общей культуры студентов – будущих учителей : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Общая педагогика и история педагогики” / Т. В. Иванова. – М., РГБ, 2003. – 21 с.
6. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : Учебное пособие для студентов высших учебных заведений /И.Ф.Исаев. – М.: Издательский центр “Академия”, 2002. – 208с.
7. Національна доктрина розвитку освіти //Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – С. 12–24.
8. Стрельніков В. Ю. Педагогічна культура – основа іміджу сучасного педагога /В. Ю. Стрельніков //Імідж сучасного педагога.– 2002.– № 4.– С. 6–8.
9. Цапков В. А. Творчество (философский аспект проблемы). – /В. А. Цапков. – Кишинев, 1989.– С. 7

В статье определены теоретические основы проблемы развития культуротворческой личности педагога в системе последипломного образования. Уточнены понятия “культурологический подход”, “культура”, “творчество”, сформулирована авторская дефиниция “культуротворческая личность педагога”. Обоснована важность применения культурологического подхода в учебный процесс институтов последипломного образования. Разработана культурологическая направленность использования образовательно-методического комплекса, который способствует развитию культуротворческой личности педагога в системе последипломного образования.

Ключевые слова: культура, культурологический подход, культуротворческая личность педагога, последипломное образование, творчество.

The article outlines the theoretical basis of the problem that regards to the cultural and creative development of teacher's personality in the system of the after-diploma education. The author has clarified the essence of the following concepts: "culture", "creativity", "cultural approach", formulated the authorial definition of the concept "cultural personality of the teacher." The feasibility of the cultural approach in the learning process in the After-Diploma Institute has been justified. The author has exposed the usage of cultural orientation in teaching complex, which promotes the development of the teacher's individuality and his cultural activity in the system of after-diploma education.

Key words: culture, cultural approach, cultural personality of the teacher, after-diploma education, creativity.